

Проте разом з тим спостерігаються також і протилежні тенденції. Так, наприклад, банки Bank of America, Wells Fargo (США) та Barclays (Велика Британія) усе ще продовжують скорочувати кількість відділень навіть у посткризовий період. Загалом у США протягом 2007-2012 рр. було закрито 12 тис. філій. Проте на противагу американський банк JPMorgan Chase має досить прибуткові відділення, що підтверджується наміром розширити роздрібну мережу на 2 тис. локацій [4, 5].

ВИСНОВКИ

Загалом можна сформулювати такі рекомендації щодо підвищення ефективності філіальної мережі банків:

- 1) зменшення часу роботи персоналу банку в невеликих філіях та безбалансових відділеннях банку, що дозволить знизити витрати для банку та разом з тим утримувати розгалужену роздрібну мережу;
- 2) велику увагу банкам слід приділяти застосуванню сучасних інформаційних технологій у своїй діяльності, що дозволить збільшити кількість клієнтів, а також обсяги наданих послуг. Крім того, однією з переваг є зниження витрат на обслуговування споживачів банківських продуктів.

Разом із тим, філії залишаються переважним каналом для клієнтів при наданні комплексних банківських продуктів, зокрема таких, як отримання кредитів на придбання автомобілів, нерухомості, проектного фінансування, здійснення операцій із цінними паперами тощо.

Отже, проаналізований досвід провідних зарубіжних банків має високу актуальність для удосконалення філіальної мережі вітчизняних фінансово-кредитних установ. Проте при цьому слід враховувати специфіку банківської діяльності в Україні, адаптуючи світові принципи та підходи, а також впроваджуючи провідні комунікаційні та інформаційні технології в банківській системі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Wells Fargo Mini-Branches And The Shrinking Retail Footprint [Electronic Resource] / The Financial Brand. — Regime of Access : <http://thefinancialbrand.com/28939/wells-fargo-mini-branch-concept/>.
2. Official web-site of Rosetta agency [Electronic Resource]. — Regime of Access : <http://www.rosetta.com/>.
3. The Future of Bank Branches Coordinating Physical with Digital [Electronic Resource] / Capgemini Consulting. — Regime of Access : http://www.capgemini.com/sites/default/files/resource/pdf/digital_banking_pov_final.pdf.
4. Karmin C. From Cache to Cachet: Landlords Repurpose Classic Bank Vaults / C. Karmin // The Wall Street Journal. — 2012. — Dec. 6. — Pp. 2—3.
5. Kolakowski M. Trends in Branch Banking. Implications for Banking Employment [Electronic Resource] / M. Kolakowski // About.com. Financial Career. — Regime of Access : <http://financecareers.about.com/od/banker/a/Trends-In-Branch-Banking.htm>.

УДК 336.77.067:336.71(447)

ФОРМУВАННЯ КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ БАНКІВ

Череп А.В., д.е.н., професор, Адамовська К.С.

Запорізький національний університет

Досліджено теоретичні розробки сутності та структури кредитної політики комерційних банків, механізм її формування. Запропоновано підходи щодо підвищення ефективності кредитної політики на основі управління кредитними ризиками.

Ключові слова: кредит, кредитна політика, кредитний портфель, кредитні ризики.

Череп А.В., Адамовская К.С. ФОРМИРОВАНИЕ КРЕДИТНОЙ ПОЛИТИКИ БАНКОВ / Запорожский национальный университет, Украина

Исследованы теоретические разработки сущности и структуры кредитной политики коммерческих банков, механизм ее формирования. Предложены подходы по повышению эффективности кредитной политики на основе управления кредитными рисками.

Ключевые слова: кредит, кредитная политика, кредитный портфель, кредитные риски.

Cherem A.V., Adamovskaya K.S. FORMATION OF CREDIT POLICY OF BANKS / Zaporizhzhya national university, Ukraine

Investigated the theoretical formulations of the essence and structure of the credit policy of commercial banks, the mechanism of its formation. Approaches to improve the efficiency credit policy based on credit risk management.

Key words: credit, credit policy, credit portfolio, credit risk.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Останні два роки помітні несприятливі тенденції та суттєве уповільнення розвитку банківського кредитування, що зумовлює пошук напрямів модернізації кредитної політики банків, яка сприятиме активізації кредитного забезпечення реального сектора економіки та економічного поступу банківської системи.

Особливості функціонування банківської системи країни на етапі подолання наслідків світової фінансової кризи визначають необхідність формування комерційними банками адекватної кредитної політики, умови реалізації якої мають відображати врахування всіх попередніх прорахунків у кредитній діяльності та управління кредитними ризиками задля недопущення повторення тих негативних явищ і процесів у банківському секторі, які й призвели до розгортання великомасштабних кризових явищ на фінансових ринках світу. Саме кредитна політика та її практична реалізація мають визначати всю сукупність факторів впливу, які так чи інакше позначаються на структурі та якості кредитних вкладень комерційного банку, відображаючи його можливості задовольняти інтереси як своїх власників, так і різних груп клієнтів, на обслуговування котрих він орієнтує свою діяльність.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких представлено вирішення даної проблеми, відображає наукові роботи провідних вітчизняних і зарубіжних економістів із приводу організації банківського кредитування, зокрема таких, як А. Мороз, В. Міщенко, В. Вітлінський, О. Васюренко, Г. Панова, О. Жарковська, А. Тавасієв, Н. Брук, Дж. Сінкі та ін. Науковою скарбницею теоретико-методологічних підвалин кредитної політики та процесів банківського кредитування стали ґрунтовні наукові праці В. Алексійчука, В. Амбросова, В. Андрійчука, О. Гудзь, М. Дем'яненка, П. Лайка, Ю. Лупенка, Г. Мазнева, М. Маліка, О. Непочатенко, В. Онегіної, Н. Правдюк, П. Саблука, П. Стецюка, А. Чупіса та ін.

Різні вітчизняні й зарубіжні автори пропонують відмінні тлумачення даної дефініції, базуючись на власному баченні ролі та місця кредитних операцій у банківській діяльності зокрема та економічному розвитку загалом. Так, із погляду В. Вітлінського [1, с. 40], кредитна політика – це стратегія і тактика банку щодо залучення коштів та спрямування їх на кредитування клієнтів банку (позичальників) на основі принципів: поверненості; терміновості; диференційованості; забезпеченості; платності. Такої ж позиції дотримується і колектив авторів на чолі з проф. В. Міщенком [2, с. 225]. На думку О. Васюренка [3, с. 159], кредитна політика банку визначає завдання й пріоритети кредитної діяльності, засоби і методи їх реалізації, а також принципи та порядок організації власне кредитного процесу. Подібні підходи досить загальним чином трактують зміст кредитної політики банку. Так само й у працях російських економістів нема єдиних поглядів на сутність кредитної політики банку. Наприклад, Г. Панова [4, с. 150] запропонувала визначення кредитної політики як стратегії і тактики банку щодо залучення ресурсів на поворотній основі та їх інвестування в частині кредитування клієнтів банку. Подібним чином і О. Жарковська [5, с. 198] визначила суть кредитної політики як стратегію і тактику банку в сфері отримання і надання кредитів. При загальнішому підході поняття кредитної політики виносять на макроекономічний, регулятивний рівень. Зокрема, у праці проф. А. Мороза [6, с. 150] визначено, що «кредитна політика – це система заходів центрального банку та держави в кредитній сфері з метою регулювання грошового обігу і досягнення інших економічних і соціальних цілей». Однак такий розгляд кредитної політики не спрямований на аналіз діяльності комерційних банків, а характеризує масштаби державного регулювання економіки монетарними засобами. Отже кредитну політику слід розглядати передусім саме з погляду кредитної діяльності банків другого рівня, тобто комерційних банків.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Починаючи з 2007 року, а особливо у 2009-му, відбулися кардинальні зміни в економічному просторі, які, поряд із чітко обґрунтованими фінансовими інноваціями, мали й негативні, що зумовило помітне гальмування поступу кредитних відносин, зменшення обсягів банківського кредитування порівняно з попередніми роками, погіршення умов кредитування для суб'єктів господарювання.

Окреслене проблемне поле вимагає формування нових вимірів і підходів щодо пошуку оптимальних варіантів кредитної політики банків.

Метою даної статті є обґрунтування сукупності теоретико-методологічних засад формування найоптимальніших механізмів розроблення та реалізації комерційними банками власної кредитної політики, яке зорієнтовано на активізацію кредитного процесу, забезпечення прибуткової діяльності банку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У структурі активних операцій традиційно найбільшу питому вагу мають кредитні операції. Це пов'язано з закономірною властивістю капіталу спрямовуватися у сфери, де найвища норма прибутку. Саме аналіз кредитних операцій з погляду ступеня ризику, забезпеченості та дохідності лежить в основі аналізу якості активів банку. Позикові операції є одним із найефективніших, тобто прибуткових способів розміщення ресурсів банку. Водночас кредитні операції є найбільш ризикованим видом операцій комерційного банку. Кредитні операції банку формують його кредитний портфель.

Кредитні вкладення або кредитний портфель комерційного банку – це сукупність усіх позик, що надані банком з метою отримання доходу.

Кредитний портфель банку містить агреговану балансову вартість усіх кредитів, у тому числі прострочених, пролонгованих та сумнівних до повернення [7, с. 78].

Кредит – це економічні відносини між юридичними фізичними особами та державою щодо перерозподілу вартості на засадах повернення і, як правило, з виплатою відсотків. Отже, це передусім суспільні відносини, що виникають між економічними суб'єктами у зв'язку з передачею один одному в тимчасове користування вільних коштів на засадах повернення, строковості, сплати, цільового використання та реального забезпечення.

Кредит здійснюється в конкретних формах, які є способами існування процесу кредитування, що постійно розвиваються. Проте змінюється й їхнє місце у структурі економічних відносин. Кредитування – процес складний і багатогранний, що в умовах становлення економіки країни набуває нових та ефективних шляхів застосування й розвитку. Основні економічні та правові основи кредитування знайшли своє закріплення у чинному законодавстві України [8, с. 263].

Від структури і якості кредитного портфеля банку значною мірою залежить його стабільність, репутація та фінансовий успіх. Тому банку необхідно аналізувати якість позичок, проводити незалежні експертизи великих кредитних проєктів і заходів, виявляти випадки відхилення від законної кредитної політики.

Постійний аналіз кредитного портфеля в системі управління банком дає змогу вибрати варіант раціонального розміщення ресурсів, напрями кредитної політики банку, знизити ризик за рахунок диверсифікації кредитних вкладень, прийняти рішення щодо доцільності надання позики клієнтам залежно від їх кредитоспроможності, галузевої належності, форм власності тощо. Результати аналізу дають змогу приймати рішення про зміну напрямів та методів кредитування [9, с. 121-122].

Об'єкти кредитування – певна частина вартості виробничих оборотних фондів та фондів обігу, основних виробничих фондів, яка формується за рахунок банківського кредиту.

До основних об'єктів кредитування можна зарахувати такі:

1. Додаткові потреби в коштах для оплати товарно-матеріальних цінностей і створення запасів для нормального режиму роботи.
2. Сезонні та несезонні витрати виробництва й обігу.
3. Потреба в додаткових коштах з огляду на тимчасове їхнє замороження.
4. Потреба для здійснення інвестицій в основні фонди.

Сучасна банківська практика використовує посуб'єктний метод кредитування, тобто на перше місце ставиться клієнт, надається перевага персональному підходу до позичальника.

Організація кредитних взаємовідносин банку з клієнтами залежить від багатьох факторів, враховуючи як організаційні, так і економічні, а саме: розміру банку, величини кредитного портфелю, кваліфікації банківських працівників, технічних та телекомунікаційних можливостей банку, його кредитної політики, видів кредитів тощо. Отже, організація кредитного процесу передбачає розробку певних правил, прийомів та методів побудови й управління банківським кредитним процесом.

Із технологічної точки зору кредитний процес у комерційному банку поділений на декілька основних етапів:

- 1) формування портфелю заяв клієнтів на одержання кредиту;
- 2) оцінювання кредитоспроможності потенційного позичальника;

- 3) вивчення достатності, прийнятності та ліквідності наданих позичальником форм забезпечення виконання зобов'язань за кредитом;
- 4) прийняття рішення про економічну доцільність кредитування і форму надання кредиту;
- 5) структурування кредиту, укладання кредитного договору та інших супровідних договорів, оформлення кредитної справи;
- б) контроль за виконанням умов кредитного договору і погашенням кредиту;
- 7) аналіз якості кредитного портфелю;
- 8) робота з проблемними кредитами.

Водночас час технології кредитного процесу потребує організаційної та управлінської діяльності, що забезпечує його здійснення. З огляду на це, невід'ємною частиною організації кредитного процесу є управління ним, яке відображається через нормативні документи банку щодо процесу кредитування, організацію структури банку, що обслуговує кредитування, розподіл повноважень між цими структурними підрозділами, вироблення кредитної політики, економічне регулювання кредитних операцій банку тощо.

Отже, до структури кредитного процесу, крім технологічних етапів його здійснення, також слід зарахувати організаційні та управлінські форми, способи і методи, що забезпечують процес кредитування в комерційному банку [8, с. 271-272].

Важливе практичне значення має також класифікація кредитів. Кредити, які надаються банками, класифікуються за такими ознаками:

За термінами користування:

- а) короткострокові – до 1 року,
- б) середньострокові – до 3 років,
- в) довгострокові – понад 3 роки.

Термін кредиту, а також відсотки за його користування (якщо інше не передбачене умовами кредитного договору) розраховуються з моменту отримання до повного погашення кредиту та відсотків за його користування. Надання кредиту відбувається, переважно, шляхом зарахування на рахунок позичальника або сплати платіжних документів з позичкового рахунка позичальника.

За забезпеченням:

- а) забезпечені заставою (майном, майновими правами, цінними паперами);
- б) гарантовані (банками, фінансами чи майном третьої особи);
- в) з іншим забезпеченням (поручительство, свідоцтво страхової організації);
- г) незабезпечені (бланкові).

Комерційний банк може надавати бланковий кредит тільки в межах наявних власних коштів (без застави майна чи інших видів забезпечення – тільки під зобов'язання повернути кредит) із застосуванням підвищеної відсоткової ставки надійним позичальникам, які мають стабільні джерела погашення кредиту та перевірений авторитет у банківських колах.

За ступенем ризику:

- а) стандартні кредити;
- б) кредити з підвищеним ризиком.

За методами надання:

- а) у разовому порядку;
- б) відповідно до відкритої кредитної лінії;
- в) гарантійні (із заздалегідь обумовленою датою надання, за потребою, із стягненням комісії за зобов'язання).

За строками погашення:

- а) водночас;
- б) у розстрочку;
- в) достроково (за вимогою кредитора або за заявою позичальника);
- г) із регресією платежів;
- д) після закінчення обумовленого періоду (місяця, кварталу).

У Положенні НБУ «Про порядок формування і використання резерву на можливі втрати за позиками комерційних банків» залежно від критерію ризику кредити класифікують на стандартні, під контролем, субстандартні, сумнівні та безнадійні.

За кордоном класифікація кредитів здебільшого складається і дотримується самими банками. Систематичний метод контролю за якістю банківського кредитного портфеля полягає в класифікації кредитів залежно від того, наскільки позичальник дотримується термінів та умов кредитних угод, зокрема щодо умов обслуговування позики. Крім того, термін «класифікований» кредит відноситься до офіційної системи класифікації, що використовують органи нагляду. У кожній країні ці системи неоднакові і часто переглядаються [10, с. 184-188].

До основних умов банківського кредитування належать такі:

1. Операції проводяться тільки в межах вільних кредитних ресурсів у національній або іноземній валюті.
2. Банки враховують необхідність забезпечення поєднання своїх інтересів з інтересами вкладників та загальнодержавних інтересів.
3. Для забезпечення власної стійкості операції проводяться з дотриманням встановлених НБУ економічних нормативів. При видачі кредитів в іноземній валюті в обов'язковому порядку повідомляється про це в НБУ.
4. Рішення про умови та порядок надання кредиту приймається колективно і визначається Правилами банку.
5. Кредити надаються тільки право- та кредитоспроможним позичальникам, які мають власні оборотні кошти та самостійний баланс.
6. Позики видаються на забезпечення потреб сфери виробництва і сфери обігу, фізичним та юридичним особам незалежно від форми власності й організаційної будови.
7. Усі питання в кредитних взаємовідносинах будуються на договірній основі.

Забораються надання кредитів на такі цілі:

- покриття збитків від господарської діяльності позичальників;
- формування статутних фондів;
- погашення раніше отриманих позик;
- придбання цінних паперів інших підприємств і організацій;
- без відповідного забезпечення, крім випадків надання бланкових кредитів [8, с. 267].

Банківське кредитування здійснюється за умови дотримання певних принципів: терміновість повернення, цільовий характер, забезпеченість та платність кредиту. Ці принципи не є чимось абстрактним, а безпосередньо визначають кредитні взаємовідносини між банками та їхніми клієнтами шляхом включення в кредитні угоди як істотні умови.

Названі принципи є взаємопов'язаними і означають, що банківський кредит надається суб'єктам кредитування усіх форм власності в тимчасове користування на умовах, передбачених кредитним договором, з відповідною сплатою відсотків за його користування.

Принцип терміновості повернення кредиту означає, що він має бути повернений позичальником банку в заздалегідь обумовлений строк. Від дотримання цього принципу залежить можливість надання нових кредитів, оскільки одним із ресурсів кредитування є повернені позички. Порушення цього принципу кредитування призводить до трансформації заборгованості за позичками із термінової в прострочену. У разі порушення строків повернення і наявності прострочених позичок нові кредити, як правило, не надаються.

Цільовий характер використання передбачає вкладення позичкових коштів на конкретні цілі, обумовлені кредитним договором, – у конкретні господарські процеси, проекти, підприємства тощо. Кредит надається позичальнику здебільшого на конкретну ціль, а не тому, що в нього виникла нагальна потреба в коштах. Від дотримання цього принципу значною мірою залежить своєчасність повернення позички, бо тільки реалізація цілі, на яку одержано кредит, може забезпечити необхідні грошові кошти для погашення боргу.

Принцип забезпеченості кредиту означає наявність у банку права для захисту своїх інтересів, недопущення збитків від неповернення боргу через неплатоспроможність позичальника. Принцип забезпеченості позичок має за мету захистити інтереси банку і не допустити збитків від неповернення боргу внаслідок неплатоспроможності позичальника. Він передбачає, що заборгованість за позичками, яка відображається в пасиві балансу підприємства-боржника, має бути забезпечена певним майном (товари або цінні папери), що враховується в активі його балансу або зобов'язанням третьої особи погасити борг банку (гарантії, поручительства тощо). Деякі кредити можуть надаватися і без забезпечення, якщо банк на це дає свою згоду. Відсутність забезпечення може бути викликана об'єктивними причинами, коли економічна природа кредиту не передбачає вкладання коштів у

матеріальні цінності (наприклад, на виставлення акредитивів) і суб'єктивними, коли банк іде на це свідомо, страхуючи свій підвищений ризик великими позичковими відсотками.

У процесі кредитування підприємств банк не тільки вимагає повернення одержаної позички, а й сплати відсотків за користування нею. В умовах ринкових відносин відсоток є об'єктивним супутником кредиту, його складовою, оскільки кредитна операція – це акт комерційного продажу на певний строк грошових коштів. За рахунок відсотків банки покривають свої витрати й одержують прибуток. Відсоток є також одним із засобів управління сукупним грошовим оборотом, що застосовується Національним банком.

Основними джерелами формування банківських кредитних ресурсів є власні кошти банків, залишки на поточних і валютних рахунках, залучені кошти юридичних і фізичних осіб на депозитні рахунки до запитання чи строкові, міжбанківські кредити та кошти, одержані від випуску цінних паперів [10, с. 188-189].

У сучасній теорії банківської справи кредитна політика розглядається з двох позицій: макроекономічної та мікроекономічної. Кредитна політика держави – система заходів центрального банку та держави в кредитній сфері з метою регулювання грошового обігу і досягнення інших економічних та соціальних цілей. Кредитна політика банку – сукупність заходів та дій щодо формування складу кредитного портфеля і контролю над ним як єдиним цілим, а також встановлення стандартів для прийняття конкретних рішень.

Основне призначення політики в банку – це забезпечення послідовності дій і дотримання надійності та чіткості позитивної практики в роботі. Принципів обраної політики повинні дотримуватися всі – від голови правління банку до окремо взятого співробітника. Отже, політика в контексті банківської справи – це спосіб виконання послідовно пов'язаних дій, де принципи являють собою основу її визначення і спосіб її здійснення. Кредитна політика – це лише одна зі сторін широкого спектру політики, яку проводять банки у своїй діяльності [8, с. 307].

Вітчизняні й зарубіжні автори пропонують різні тлумачення цієї дефініції, базуючись на власному баченні ролі та місця кредитних операцій у банківській діяльності зокрема та економічному розвитку загалом. Так, у праці Н. Брука зазначено, що «кредитна політика створює кредитну мову банку загалом, і це мова дуже важлива для підтримки наступництва відповідно до зростання банку, диверсифікації його діяльності та делегування кредитних повноважень і обов'язків у банку». У роботі Дж. Сінкі кредитна політика потрактована як документально оформлена схема організації і контролю кредитної діяльності банку [12, с. 58-59].

Механізм формування та реалізації кредитної політики банку являє собою систему дій та організаційно-економічних прийомів, інструментів впливу, за допомогою яких вводиться в дію процес кредитування і регулювання якого здійснюється відповідно до визначених принципів. Механізм передбачає, що дані процеси відбуваються на основі інтеграції взаємозалежних і взаємопов'язаних елементів та можуть кількісно і якісно змінюватися під дією різноманітних факторів. Це дало змогу виділити основні елементи у формуванні кредитної політики банку:

- цільові орієнтири кредитної діяльності банку;
- принципи організації кредитної діяльності та формування кредитної політики;
- фактори, що визначають кредитну політику;
- кількісні характеристики кредитної діяльності;
- якісні характеристики кредитної політики та кредитних продуктів.

У своїй структурі кредитна політика передбачає наявність двох таких ланцюгів: по-перше, механізм фінансового забезпечення кредитної політики, основними елементами якого є джерела формування кредитних ресурсів, форми та методи залучення коштів; та, по-друге, механізм банківського кредитування, що реалізується через різноманітні кредитні процедури та види кредитних продуктів [13, с. 6-7].

Розробка кредитної політики на мікроекономічному рівні є особливо важливою в умовах адаптування банків до складних і постійно змінних умов економіки, що відображається відповідною структурою документа про кредитну політику. Це передусім стосується банків в умовах переходу до ринку, коли перед ними виникають серйозні проблеми: розробка концепції ризику, визначення потенційних збитків за позиками та ролі кредитора в системі договірних відносин банк – боржник, ступінь концентрації кредитів, вплив змін економічної політики на доходи боржників, а також правове регулювання застави за сумнівними та безнадійними кредитами. Що найбільш важливо, розробка та прийняття кредитної політики зумовлює необхідність визначення рівня допустимості ризику з точки зору прибутковості й ефективності роботи банку, враховуючи при цьому потребу ринку, на якому працює банк [8, с. 309].

Розглядаючи прості прояви кредитної політики банків на практиці як її різновиди, частини єдиного цілого, як нам видається, можна виділити певні її види за критеріями:

- за суб'єктами кредитування – кредитування юридичних і фізичних осіб;
- за цілями – за поданням цільових позик, за поданням нецільових позик;
- за типом ринку – на грошовому ринку, на фінансовому ринку, на ринку капіталів;
- за географією застосування – кредитна політика, що проводиться банком: на місцевому, регіональному, національному і міжнародному рівнях;
- за галузевою спрямованістю – кредитна політика щодо кредитування: промислових підприємств (важкої, легкої, харчової промисловості), торговельних організацій, будівельних організацій, транспортних підприємств, сільськогосподарських підприємств, збутових організацій, підприємств зв'язку тощо;
- за забезпеченістю – за наданням забезпечених позик, за наданням незабезпечених позик;
- за ціною кредиту – кредитна політика з надання: стандартних позик, пільгових позик, проблемних позик (під підвищені відсотки);
- за методами кредитування – при кредитуванні за залишком, при кредитуванні з поверненням.

У підґрунтя цієї класифікації видів кредитної політики покладено різні критерії. При цьому важливо підкреслити, що представлена класифікація не є вичерпною. Можливо конструювати й інші види кредитної політики залежно від інших критеріїв [14, с. 183].

У процесі розроблення кредитної політики банки визначають пріоритети при формуванні кредитного портфеля, розглядаючи його диверсифікацію з позицій визначення оптимальної кредитної політики, що дозволяє вести мову за такими її видами, як кредитна політика за поданням споживчих позик, кредитна політика за іпотечними кредитами, кредитна політика щодо кредитування середнього та малого бізнесу і так далі.

Кредитна політика потрібна банкам перш за все тому, що дозволяє регулювати, управляти, раціонально організувати взаємини між банком і його клієнтами із залучення ресурсів на поворотній основі та їх інвестування в частині кредитування клієнтів банку. Важливо також підкреслити, що кредитна політика є основою управління ризиками в діяльності банку. Кредитна політика може бути агресивною, традиційною і класичною. Підґрунтям вибору виду кредитної політики є стратегія банку, орієнтована на зростання його капіталу, збільшення доходів або мішана стратегія.

Підсумовуючи, можна дати таке визначення кредитної політики. Кредитна політика у вузькому сенсі – це система заходів банку в царині кредитування його клієнтів, здійснюваних банком для реалізації його стратегії і тактики в даному регіоні в певний період часу. Кредитна політика як основа процесу управління кредитом визначає пріоритети в процесі розвитку кредитних стосунків, з одного боку, і функціонування кредитного механізму – з іншого [14, с. 184].

Кредитна політика банку здійснюється на основі принципів: поверненості, терміновості, цільового використання, забезпеченості, платності. Проте на практиці кожен банк визначає власну кредитну політику, беручи до уваги всю сукупність ризиків (внутрішніх і зовнішніх), які впливають на ефективність його діяльності, враховуючи також ставлення керівництва банку до ризику тощо.

На наш погляд, доцільно виділити найважливіші зовнішні та внутрішні чинники, які впливатимуть на формування менеджментом банку кредитної політики [15, с. 199].

Отже, до зовнішніх чинників впливу відносяться:

По-перше, загальний стан і динаміка економічного розвитку країни, що визначає можливості активізації кредитної діяльності банків із огляду на показники обсягу валового внутрішнього продукту і тенденції його зміни на перспективу. Це передбачає формування ринкової кон'юнктури, яка зумовлює попит суб'єктів ринку на товари, роботи і послуги, а підприємств, що їх виробляють, – на основні фактори виробництва, у т.ч. капітал, що й визначає попит на банківські кредити. Водночас потрібно враховувати, що в період кризових явищ на фінансових ринках не діють традиційні для ринкових відносин причинно-наслідкові зв'язки щодо зміни фаз ділового циклу і кон'юнктури кредитного ринку, а отже банки мають проводити кредитну політику з особливою обережністю, щоб не допустити вкладення коштів у потенційно збиткові проекти та ризику банкрутства.

По-друге, фінансова політика уряду, котра впливає на структуру банківського кредитного портфеля через значні обсяги бюджетного дефіциту і низький рівень виконання бюджету, що істотно деформує структуру фінансового ринку країни, утворюючи перекис із кредитування банками реального сектора в бік державних запозичень.

По-третє, грошово-кредитна політика центрального банку, що визначає кредитні можливості комерційних банків із точки зору впливу основних інструментів монетарного регулювання на їх ресурсну базу.

По-четверте, рівень інфляції в країні, що є важливим макроекономічним фактором, котрий впливає на структуру кредитних операцій комерційних банків як за термінами, так і за видами валют, враховуючи умови підтримання стійкості національної грошової одиниці. Адже невизначеність перспектив розвитку господарства і майбутньої динаміки цін істотно посилюють ризик, пов'язаний із довготерміновим вкладенням коштів саме в національній валюті, що об'єктивно позначається на кредитних операціях, у структурі котрих починають домінувати валютні кредити. Крім того, чим вищими є темпи інфляції в країні, тим менша частка довготермінових позичок у кредитному портфелі, що негативно позначається на інвестиційній активності й забезпеченні стійкого економічного зростання.

По-п'яте, умови підприємницької діяльності, що визначають можливості оптимальної організації кредитних операцій банківських установ, із урахуванням особливостей того бізнес-середовища, в якому вони діють у даний історичний період. Адже саме від створення таких умов на законодавчому рівні залежить захищеність інтересів і кредиторів, і позичальників, чого можна досягти відповідними нормативними актами про банкрутство, заставу, іпотеку та їх активним застосуванням на практиці.

Що стосується факторів внутрішнього впливу, то вони визначаються якістю управління банком, рівнем його фінансового менеджменту, діловими якостями і досвідом персоналу, а тому більше регульовані з точки зору врахування при розробленні кредитної політики. До таких факторів впливу слід віднести такі:

По-перше, величина власного капіталу банку, що визначає можливості банківської установи здійснювати кредитні операції з огляду на нормативи регулювання ліквідності, передусім кредитного ризику, встановлені центральним банком. Отже, рівень капіталізації має бути адекватним до характеру і масштабів здійснюваних банками операцій. Низький рівень власного капіталу банку означає надмірну концентрацію ризиків у банківській діяльності, обмеження асортименту фінансових послуг та збільшення затрат на їх надання. Втрата ж капіталу робить неможливим функціонування банку і може призвести його до банкрутства. Нині в Україні не створені сприятливі адміністративні, податкові та економічні умови для інвестицій у банківський капітал, що й спричиняє менші, ніж збільшення банківських активів, темпи його зростання. Тому при розробленні концепції формування кредитної політики комерційні банки мають враховувати сукупність заходів щодо підвищення рівня власного капіталу (проведення додаткових емісій, капіталізація прибутку, залучення зовнішніх інвестицій, концентрація шляхом активізації процесів злиття і поглинання).

По-друге, структура й обсяг залучених ресурсів, що безпосередньо кількісно і якісно впливають на структуру та величину кредитних операцій банку. Адже саме від обсягу залучених у різного роду пасиви коштів залежить можливість банківської установи надавати позички. Можливості реалізації ефективної кредитної політики комерційних банків стосовно забезпечення процесу фінансування широкомасштабних інвестиційних проектів і суттєві зрушення в розвитку реального сектора визначаються спроможністю акумулювати достатній обсяг довготермінових ресурсів.

По-третє, досвід і кваліфікація банківського персоналу, що позначається на умовах роботи комерційного банку загалом та ефективності його кредитних операцій зокрема. Саме рівень професіоналізму працівників банку можна вважати однією з ключових умов забезпечення його конкурентоспроможності на ринку, що виражається в якості кредитної діяльності. Отже, при розробленні концепції кредитної політики потрібно враховувати і такі важливі аспекти, як добір спеціалістів, формування необхідних професійних якостей, розміщення кадрів, шляхи підвищення результативності роботи персоналу, формулювання посадових обов'язків у сфері кредитування і контроль за їх виконанням. На практиці досвід і кваліфікація банківського персоналу визначають можливості банку з реалізації стратегічних цілей кредитної політики, що пов'язано з наявністю необхідних знань і практичних навиків у банківських працівників для належної організації кредитного процесу й запобігання впливу на нього кризових явищ [12, с. 61-64].

При розробці кредитної політики банківської установи не менш важливим моментом є визначення принципів, на основі яких формується кредитна політика. Аналізуючи різні точки зору щодо основних принципів, кредитної політики банківської установи, доцільно виділити принципи: ефективності, пріоритетності, ієрархічності, узгодженості, дохідності, надійності, технологічності кредитного процесу, системного управління кредитними ризиками, регламентації [16, с. 55].

Для ефективного виконання завдання раціонального формування кредитної політики в банку та успішної її реалізації опишемо комплексний науково-методичний підхід до управління кредитними ризиками в банку як частини загальної системи оцінки та управління ризиками.

Спочатку проводиться оцінка частки повернення кредитів та доходів за ними (кредитний ризик). Оскільки кредити становлять близько 70 % банківських активів, можна вважати, що зазначений показник характеризує якість активів в цілому. Цей параметр банк планує на основі вивчення внутрішніх факторів, а також враховує чинники, що не залежать від його діяльності (прогнози макроекономічні показники, зміни нормативно-правової бази, тенденції на національному та світових фінансових ринках).

Далі банк планує структуру та обсяг розміщення і залучення коштів, враховуючи обґрунтовані в дисертаційній роботі ринкові й балансові обмеження, розраховані у відповідності до запропонованих методичних підходів прогнози показники якості активів, прогнози ринкові процентні ставки та курси валют, а також планову строкову структуру активів і пасивів.

На наступному етапі проводяться обчислення процентних доходів, вартості власного капіталу й ліквідності залежно від зміни планових та прогнозних показників, а саме: якості активів (кредитний ризик), процентних ставок (процентний ризик) та курсів валют (валютний ризик). У процесі обчислення також визначається ризик падіння рівня ліквідності. Якщо отримані значення наведених вище розрахункових показників та пов'язані з ними ризики не відповідають цілям банку, необхідно повторити увесь цикл наведеного на рис. 3 алгоритму з урахуванням отриманих результатів [13, с. 14].

Отже, кредитна політика банку націлена на розробку та реалізацію такої оптимальної політики, яка б поєднувала економічні інтереси банку та клієнта і прийняття рішень щодо забезпечення найбільш ефективного руху фінансових коштів клієнта. У взаємовідносинах кредитора і позичальника предметом спільного інтересу, звичайно, є кредит. Із ним пов'язані протилежні економічні ситуації: кредитор має право вимагати повернути йому борг, а боржник зобов'язаний віддати позику, як це записано в кредитній угоді. Недотримання цих домовленостей загрожує кредитору фінансовими збитками, які власне є об'єктом страхування з метою захисту його майнових інтересів.

Таким чином, матеріальний прояв ризику кредитної операції полягає в тому, що борг не повертаються, а юридично зводиться до невиконання зобов'язань. Тому можна запропонувати страхування від збитків на випадок невиконання вимог як один із принципів вдосконалення управління кредитним портфелем. Страхування кредитів – це зменшення або усунення кредитного ризику, який виражається в можливій несплаті позичальником основного боргу і відсотків за ними і є однією з форм забезпечення кредиту.

Страхування кредитів на українському ринку практикується у двох варіантах:

- добровільне страхування ризику не погашення кредитів (страхувальником у цьому разі виступає банк, тобто типове делькредерне страхування, коли банк, перекладаючи ризик на страховика, є водночас страхувальником і застрахованим).
- добровільне страхування відповідальності позичальника за непогашення кредитів (страхувальником тут є боржник, який страхує кредит на користь свого кредитора).

Докладніше розглянемо перший варіант – у цьому випадку сума страхових внесків враховується при встановленій ставці відсотка за кредит.

У вітчизняній практиці перший варіант страхування поки що не популярний. Головна причина в тому, що комерційні банки поки що побоюються використовувати страхування кредитів як основну форму захисту від ризиків банківської діяльності. Без страхового аудиту, широкого висвітлення в економічній пресі балансів, фінансових звітів страхових компаній цілком виправдано може виникнути сумнів щодо платоспроможності. З іншого боку, через надмірно високі страхові премії підвищуються страхові платежі, а отже, й витратам виробництва, що зрештою, обертається підвищенням цін на товари і послуги.

Дещо простішим щодо процедури є страхування відповідальності позичальника за непогашення кредиту, оскільки страховий поліс розглядається як різновид гарантійного папера страхової компанії банку за фінансовими зобов'язаннями до його клієнтів – позичальників. Цей варіант страхування може забезпечити повернення кредиту і сплату відсотків лише у випадку, коли страхова компанія згодна і спроможна виплатити страхову винагороду.

Узагальнюючи сказане, потрібно зробити висновок про те, що банкам необхідно на даному етапі налагоджувати стосунки із страховими компаніями, оскільки банки мають великий вплив на становлення дійсно професійного страхового бізнесу в Україні, але для цього страховиків необхідно розглядати як найближчих партнерів банків у кредитній діяльності, а не як машину для друкування грошей з ціллю компенсації збитків, понесених банком у зв'язку з видачею явно безповоротного кредиту.

В умовах економічної кризи, коли відсутня стабільність договірних зв'язків і немає переконливості у надійності партнера, кредитор зацікавлений в одержанні додаткових гарантій виконання боржником своїх зобов'язань за договором. Тому кредитор, укладаючи договір, намагається, щоб боржник для забезпечення виконання своїх зобов'язань виділив певне майно, з вартості якого той одержав би задоволення своїх вимог у разі невиконання умов договору [17, с. 18-19].

ВИСНОВКИ

Отже, кредитна політика торкається таких основних аспектів кредитування, які загалом можна визначити як систему реалізації прийнятих напрямів кредитної політики: організація процесу кредитування; контроль за практичною реалізацією кредитної політики; управління кредитним портфелем; розподіл повноважень; класифікація кредитів; поточна робота з кредитами; класифікація резервів.

Кредитна політика необхідна для забезпечення послідовності дій, диверсифікації діяльності банку; делегування повноважень і обов'язків кредитних працівників; розвитку загальної кредитної культури в банку. Кредитна політика – це «живий» документ, у якому відбиваються як внутрішні зміни конкретного банку, так і зміни в банківській системі в цілому. Тому вміст кредитної політики та відповідних інструкцій і нормативів коригується з урахуванням змін кон'юнктури. Кредитна політика може включати кредитні нормативи, порядок та інколи навіть окремі правила з кредитування, але, перш за все, вона містить директиви загального характеру, загальну стратегію кредитування, прийняту в конкретному банку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вітлинський В. В. Кредитний ризик комерційного банку : навч. посіб. / В. В. Вітлинський. — К. : Знання, 2000. — 251 с.
2. Банківські операції : підруч. / [Міщенко В. І., Слав'янська Н. Г., Коренева О. Г. та ін. ; за ред. В. І. Міщенка, Н. Г. Слав'янської]. — К. : Знання, 2006. — 727 с.
3. Васюренко О. В. Банківський менеджмент : посіб. / О. В. Васюренко. — К. : Академія, 2001 — 320 с.
4. Панова Г. С. Кредитная политика коммерческого банка : монография / Г. С. Панова. — М. : ИКЦ «ДИЦ», 1997 — 464 с.
5. Жарковская Е. П. Банковское дело : учеб. / Е. П. Жарковская. — М. : Омега-Л ; Высш. шк., 2003. — 440 с.
6. Мороз А. М. Банківська енциклопедія / А. М. Мороз. — К. : Ельтон, 1993. — 328 с.
7. Парасій-Вергуненко І. М. Аналіз банківської діяльності : [навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц.] / І. М. Парасій-Вергуненко. — К. : КНЕУ, 2003. — 347 с.
8. Дзюблик О. В. Банківські операції : підруч. / О. В. Дзюблюк. — Тернопіль : Економічна думка, 2009. — 696 с.
9. Герасимович А. М. Аналіз банківської діяльності : підруч. / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко. — К. : КНЕУ, 2004. — 599 с.
10. Петрук О. М. Банківська справа : навч. посіб. / О. М. Петрук ; [за ред. Ф. Ф. Бутинця]. — К. : Кондор, 2007. — 466 с.
11. Косова Т. Д. Аналіз банківської діяльності / Т. Д. Косова. — К. : ЦУЛ, 2008. — 486 с.
12. Дзюблик О. В. Теоретико-методологічні засади формування кредитної політики комерційних банків в умовах подолання наслідків світової фінансової кризи / О. В. Дзюблик // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. — 2011. — Вип. 16. — С. 57—65.
13. Карбівничий І. В. Механізм формування та реалізації кредитної політики банку : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / І. В. Карбівничий. — Суми : УАБС НБУ, 2011. — 20 с.
14. Любар О. О. Кредитна політика банків: види та моделі / О. О. Любар // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. — 2010. — № 3(9). — С. 183—185.
15. Костак З. Р. Особливості формування кредитної політики банку / З. Р. Костак // Науковий вісник НЛТУ України. — 2012. — Вип. 22.13. — С. 198—203.
16. Резніченко О. І. Проблеми та перспективи розвитку кредитної політики банку [Електронний ресурс] / О. І. Резніченко // Науково-технічна бібліотека ХНЕУ. — Режим доступу : <http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream>.
17. Антипова Н. А. Вдосконалення ефективності кредитної політики банку як однієї з передумов конкурентоспроможності економіки / Н. А. Антипова // Науковий вісник Харківського політехнічного інституту. — 2010. — № 8. — С. 17—22.